

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

«Протистоїмо ворогу: консолідованість українців та громадські ініціативи в умовах повномасштабної війни (серія журналістських матеріалів)»

«Confronting the Enemy: Consolidation of Ukrainians and Public Initiatives in the Conditions of Full-Scale War (a series of journalistic materials)»

Виконав: здобувач денної форми навчання

спеціальності 061 журналістика

Освітня програма «Журналістика»

Кишиневський Микита Леонідович

Керівник PhD з журн., доц. Червінчук А. О. _____

(підпис)

Рецензент викл. Подосян А. О.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри

№ ____ від ____ . ____ . 20__ р.

Завідувачка кафедри

(підпис)

(прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № ____
протокол № __ від ____ . ____ . 20__ р.

Оцінка ____ / ____ / ____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

(підпис)

(прізвище, ім'я)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ОБҐРУНТУВАННЯ ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТУ.....	5
ОПИС ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТУ	13
ВИСНОВКИ.....	16
БІБЛІОГРАФІЯ.....	18
ДОДАТКИ (проект)	

ВСТУП

Від початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України українське суспільство постало перед найбільшим викликом із часів здобуття незалежності. У 2022 році РФ здійснила спробу швидкого захоплення багатьох міст України, наступ російських військових був направлений і на Київ. Та всенародний спротив ворогові не дав втілитися цьому плану у перші тижні й місяці цієї війни. І понині, у 2024 році, українське військо та все суспільство спільно стримують російську армію та продовжують чинити опір.

Разом із цим війна Росії проти України, її агресивні та часто негуманні дії проти українців, зокрема зафіксовані факти воєнних злочинів російської армії, докорінно змінили ставлення наших громадян до росіян, їхньої культури, мови та медіа. Війна РФ спонукала українців до відкриття або переусвідомлення своєї ідентичності, котра тепер виборюється на полі бою, та за яку проливається кров. Усвідомлення того, що є спільний ворог, згуртувало українців. За ці два роки українці започаткували нові громадські організації, благодійні фонди, втілили нові ініціативи та проекти, а окремі активісти долучилися до боротьби з російським впливом на інші сфери життєдіяльності суспільства (зокрема культурної), поставивши перед собою найважливіше завдання, — сприяти досягненню нашої перемоги у найбільш ефективний спосіб.

Та боротьба з Росією триває й досі, російське керівництво не відмовляється від своїх планів по захопленню України. **Актуальність** цієї роботи полягає в тому, щоб продемонструвати згуртованість і консолідованість українців в умовах повномасштабної війни задля досягнення спільної мети — перемоги у російсько-українській війні, а також висвітлити як наші громадяни об'єднуються, як працюють задля перемоги, та як спільними зусиллями зменшують вплив росіян на наше суспільство.

Мета дослідження — репрезентувати консолідованість українців в умовах повномасштабної війни, окресливши громадські ініціативи та діяльність

громадських організацій, благодійних фондів, а також діяльність активних громадян у контексті спротиву російському впливу.

Досягнення поставленої мети потребувало виконання наступних **завдань**:

— опрацювати теоретичну базу, розглянувши праці з жанрології, теорії журналістики тощо;

— визначити рівень висвітлення актуалізованої теми, здійснивши огляд ЗМІ;

— віднайти джерела інформації (результати досліджень, статистику тощо) та опрацювати їх;

— провести інтерв'ювання героїв, експертів для підготовки журналістських матеріалів;

— систематизувати знайдену інформацію у межах власних матеріалів;

— оформити підготовлені матеріали.

Об'єкт дослідження — явище консолідації українців в умовах повномасштабної війни.

Предмет дослідження — спільні зусилля українського суспільства, що направлені на ефективний спротив Росії.

Методи дослідження. У роботі використано такі методи: інтерв'ю, вибірки (під час пошуку журналістських матеріалів в ЗМІ), а також метод аналізу та синтезу (під час опрацювання навчально-методичної та наукової літератури для визначення термінів і систематизування зібраної інформації в процесі роботи).

ОБҐРУНТУВАННЯ ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТУ

У лютому 2022 року одесити вийшли на пляжі міста, щоб набирати мішки з піском, готуючись до оборони. Перед територіальними центрами комплектування вишикувалися черги з добровольців, що прагнули взяти зброю, щоб протистояти ворогові. Коктейлі молотова робили ледь не на кожному подвір'ї. Ці картини ніколи не зникнуть з пам'яті і залишатимуться яскравим прикладом української консолідації.

Тоді ж активізувалося й все суспільство: люди плели сітки, закупували бронезилети та каски, пристрої нічного бачення, здавали кров або надавали психологічну підтримку.

Та після того, як війна не закінчилася за кілька місяців, після того, як стало зрозуміло, що війна — це не спринт, а марафон, з'явився вислів «втома від війни». Це був певний період переосмислення власних сил і мотивацій: коли адреналін знизився і проступив раціональний хід думок, громадські ініціативи починали працювати, маючи вже довгострокові плани.

Неможливо день у день гарувати на сто відсотків своїх можливостей, адже це зазвичай призводить до вигорання та спустошення. Тому й об'єднання українців із емоційної площини перейшло у більш свідому, адже на початку повномасштабної війни загроза існування кожного українця була катастрофічно близькою, натомість через пів року ця загроза немовби згасла, а відчуття небезпеки віддалилося.

Згідно з дослідженням ГО «Центр спільних дій» [15], що було проведено у березні 2023 року, понад 80% громадських ініціатив, що виникли після 24 лютого 2022 року, не припинили працювати. У колонці для Української правди дослідниці ГО «Центр спільних дій» після проведення соціологічного опитування вказують: «Суспільство активізувалося в момент кризи та взяло на себе частину завдань державних інституцій — тим самим воно дало час державі переорієнтуватися на більш нагальні оборонні потреби» [10]. Також у цьому

дослідженні йшлося про те, що волонтери починали відкритіше розповідати про те, що війна не тільки в них щось забрала, але й дала щось важливе. Це резонує з тією думкою, що люди об'єднуються не тільки проти, але й завдяки чомусь: якщо бути зосередженим тільки на тому, що у тебе відібрали, то надто важко рухатися далі без того, що тебе навпаки підживлює та наповнює. Волонтери та активісти знаходять нові знайомства, друзів, здобувають корисний досвід, відчувають власну цінність завдяки тому, що роблять, і причетність до чогось великого.

Зупинимося більш детально на специфіці висвітлення актуалізованої теми в ЗМІ. Тема консолідації українців найчастіше актуалізувалася, коли публікували соціологічні опитування. Журналісти у власних матеріалах описували отримані дослідниками результати. Рідше в медіа публікували аналітичні чи публіцистичні матеріали. Так, у 2023 році у виданні «Дзеркало тижня» вийшов матеріал «Згуртованість і конфлікти. Що відбувається з людьми в часи війни та що з цим робити?» [17], де соціологічне дослідження є приводом для написання матеріалу, в якому авторки намагалися розкрити власний погляд на об'єднаність та суперечності в суспільстві.

Від початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України українці свідомо відмовлялися від російської культури, мови, контенту, продемонструвавши у такий спосіб свою позицію, та почали активно послуговуватися українською мовою: не тільки у публічному просторі, але й у повсякденному житті. Окремо зазначимо, що було створено розмовні клуби української мови (до прикладу, в Одесі — «Ляси точать»). Такі ініціативи, на наше переконання, також можна вважати прикладом української згуртованості навколо спільної проблеми.

Важливим аспектом у підготовці проєкту є знання положень Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [12]. Найбільше це стосується статті 30 цього закону, де регулюється

використання державної мови у сфері обслуговування, позаяк у двох матеріалах цьому приділяється особлива увага.

Для уникнення маніпуляцій цим законом, Конституційний суд 14 липня 2021 року визнав закон № 2704 конституційним. У рішенні КСУ зазначається: «Загроза українській мові рівносильна загрозі національній безпеці України, існуванню української нації та її держави, оскільки мова — це своєрідний код нації, а не лише засіб спілкування. Без повноцінного функціонування української мови в усіх ділянках публічного життя суспільства на всій території України українській нації загрожує втрата статусу й ролі титульної й державотвірної нації, що є рівнозначним загрозі зникнення Української держави з політичної карти світу» [13].

У лютому 2024 року в магазині одного з одеських ТРЦ відбувся напад на мовного активіста, який запитав у продавця, чому інформація про роботу крамниці написана російською мовою, що є порушенням вищезгаданого закону. Це не єдина конфліктна ситуація, яка стала загальновідомою через розповсюдження в ЗМІ: як регіональних, так і всеукраїнських.

Найчастіше про так звані мовні конфлікти журналісти створюють короткі матеріали на основі відео з місця подій або коментарів сторін. Так, наприклад, ситуацію з одеського ТРЦ висвітлювали регіональне видання «Одеське життя»: «В одеському торговому центрі душили мовного активіста (відео)» [2] і загальноукраїнське «РБК-Україна»: «“Малиш, ти хто?” У центрі Одеси вибухнув скандал через вівіски російською мовою» [19]. У цих новинах коротко розповідають про те, що сталося, позиції сторін та згадують про мовне законодавство.

Такі ситуації рідко стають приводом для написання й інформаційних матеріалів, котрі найбільш повно і з дотриманням журналістських стандартів висвітлюють подію. Але в медіа публікуються й такі: «Таксист відмовився говорити з клієнтами українською: чим закінчився мовний скандал у Києві» [16]. Це матеріал від «ВВС Україна», який відповідає настановам, котрі записані

в посібнику для журналістів від Інститут масової інформації «Медіакомпас: путівник професійного журналіста» [6]. Журналісти у цьому випадку не тільки описали ситуацію, але й прослідкували, як вона завершилася, додали у текст блоки для більш широкого розуміння теми й контексту та зберегли баланс думок.

Таким чином, було прослідковано, що найбільше не вистачає аналітичних та публіцистичних матеріалів на тему мовного питання, а ще менше матеріалів, що б фокусувалися саме на тих людях, які відстоюють своє право на обслуговування державною мовою.

Окрему увагу ми звернули на пошук новин про громадські організації, що діють в Одесі та направлені на проукраїнську діяльність: виховання, відстоювання своїх прав та позбавлення міста російського імперського спадку. Було знайдено кілька матеріалів, зокрема репортаж 5 каналу: «Повернути Одесі ідентичність — як проводить українізацію ГО “Робимо вам нерви”» [11] та стаття від журналістів видання «Одеське життя» про одеський осередок Пласту: «Від пластунів до піонерів: як зароджувався і розвивається рух скаутів в Україні» [3].

До прикладу, про громадську організацію «Робимо вам нерви» за півтора року існування організації ЗМІ публікували не надто багато матеріалів, найчастіше — це згадки про її членів, що ставали учасниками мовних скандалів. Ми віднайшли та звернули увагу на попередні інтерв'ю з головою РВН. Ознайомилися з попередніми її інтерв'ю для того, щоб надалі це врахувати у власному журналістському проєкті. Зокрема, це матеріал «Думської»: «Робимо вам нерви: після загибелі дідуся від російської ракети одеситка перейшла на українську мову та прагне українізувати всю Одесу» [14]. У цьому матеріалі приділена увага саме особистості пані Катерини, що допомогло отримати загальні уявлення про неї, як про людину, а друга частина інтерв'ю розкриває діяльність громадської організації, яку вона очолює. Більше ЗМІ не публікувало інтерв'ю на цю тему.

Враховуючи поставлені завдання, ми віднайшли сторінки благодійних фондів у соціальних мережах: у Facebook та Instagram. Тому попередньо була проведена пошукова робота: як і наскільки часто публікується інформація про БФ, у якому світлі та в якому контексті розповідається про їхню діяльність. Спираючись на віднайдені матеріали та сторінки БФ у соцмережах, і були обрані наступні 5 організацій: «Згряя», «Коло», Благодійний фонд Сергія Притули, «Повернись живим» та «Корпорація монстрів».

Поруч із найвідомішими організаціями були відібрані й менш популярні, наприклад це «Згряя». У матеріалі «Фактів»: «Тисячі дронів та сотні автівок: як українські волонтери допомагають військовим наблизити перемогу» [1] журналісти зазначають: «В українців на слуху такі топфонди, як Фонд Сергія Притули, Повернись живим, Razom for Ukraine, United 24 та інші. Але ми хочемо розповісти про місцеві волонтерські організації, вклад яких у нашу перемогу так само значний». Тобто в цьому матеріалі, який є добіркою менших волонтерських організацій, наголошують на тому, що навіть невеликі фонди роблять важливу роботу і працюють на спільну мету.

Разом із цим було приділено увагу й матеріалу, який опублікували на NV в грудні 2022 року: «Десятеро надійних помічників. До дня волонтера НВ представляє благодійні проекти, які роблять найпомітніший внесок у допомогу армії» [7]. У цьому матеріалі акцент був зроблений на основних відомостях про волонтерські організації, про обсяги допомоги та пріоритетні напрямки діяльності. Тобто тут висвітлювалися ці організації, якими вони є, без додаткового заглиблення в те, кому саме може підійти той чи інший фонд. Ймовірно, така подача характеризується часом, коли ще не минуло й року від повномасштабного вторгнення, а тому важливо було просто повідомити, що такі ресурси існують. На противагу ситуації в інформаційному просторі, починаючи з другої половини 2023 року, коли з'явився вислів «втома від війни», який ставав темою для обговорень у соцмережах та про який писали українські медіа.

Та після того, коли в інформаційному просторі був поширений згаданий вислів про втому від війни, активніше почали лунаати інші: «Якщо ти не у війську, то ти повинен допомагати війську» або «Це не військовим потрібна автівка, це нам усім необхідно, аби у військових була автіка». І було прослідковано, що не вистачає матеріалів, які б акцентували увагу на згуртованості українців задля фінансової допомоги Силам оборони, яку можна здійснити через перевірені волонтерські організації.

Новини про діяльність БФ регулярно з'являються в тих чи інших медіа. Що вже казати про, власні платформи організацій, де вони висвітлюють свою діяльність. Тому на їхніх сторінках у соцмережах було достатньо матеріалу для аналізування.

Під час підготовки до написання власних матеріалів було приділено увагу консолідації українського суспільства проти російського інформаційного впливу. Важливою складовою став пошук інформації про дії РФ, що дозволяв від початку незалежності й до 2022 року мати потужні позиції в інформаційному просторі України. Зокрема, було знайдено розлогий матеріал на «Українській правді» від 27 січня 2003 року із заголовком: «Кучма розпочав рік Росії українською, завершив російською. Чого б це?» [8]. Також були знайдені аналітичні матеріали про цю подію від таких ЗМІ: «Радіо Свобода», «BBC Україна», газети «День» та «Голос України». Окреслення подібних відносин із Росією дозволить краще зрозуміти сьогодення й те, чому українське суспільство настільки різко відреагувало на повномасштабне вторгнення у 2022 році та об'єдналося перед обличчям ворога.

Також ми здійснили пошук аналітичних матеріалів про російську пропаганду після 2014 року. Подібні матеріали публікували такі медіа як: «Детектор медіа», «Радіо свобода», «Суспільне» та багато інших. Варто відзначити, що матеріали від українських ЗМІ розкривали цю проблему в найрізноманітніших аспектах та під різними кутами зору, адже після подій Революції Гідності та російського гібридного вторгнення у 2014 році відбувся

поштовх до пробудження національної ідентичності, хоча й не настільки значний, як у 2022 році.

Із метою дослідження громадських ініціатив, що спрямовані на протидію Росії, було проведено пошук проєктів, котрі б популярно розвінчували міфи, що розповсюджувала РФ, та вчили критичному мисленню. Були віднайдені історичні, культурно-просвітницькі та освітні канали на YouTube, які збирають тисячі переглядів на власних відео. Це такі канали: «Історія без міфів», «10 запитань історика», «Історія для дорослих», «Комік+історик», «Загін кіноманів», «Телебачення Торонто», «Як не стати овочем» та інші, котрі направлені на те, аби зменшувати російський вплив у різних сферах життя та навчити аудиторію протистояти новим маніпуляціям у майбутньому.

Для роботи над кваліфікаційним проєктом ми віднайшли теоретичну базу, вивчили її та вирішили опиратися у кваліфікаційній роботі на праці дослідників: В. Фолькера «Журналістика газет і журналів» [18], І. Гаврилюк «Проблемний нарис у жанровій структурі українських медіа» [4], І. Михайлина «Основи журналістики» [9], О. Гарачковської «Жанрові особливості аналітичної журналістики у контексті становлення сучасного інформаційного простору» [5].

У своїй роботі І. Гаврилюк зазначила: «Незначне представлення нарисової проблемної публіцистики можемо пояснити непотребою у порушенні та розв'язанні проблем у такий спосіб, як це закладено у вищезазначеному різновиді. Навряд чи зараз журналіст може зарадити своєю публікацією. Окрім того, проблемний нарис вимагає від журналіста ретельної роботи, чого не можуть і не хочуть сучасні редакції» [4].

Окрему увагу ми звернули на рекомендації, що були описані в роботі О. Гарачковської, в якій авторка зазначила: «...стаття пояснює читачам як суспільне, так і особисте значення актуальних процесів, ситуацій, явищ, їх причинно-наслідкові зв'язки й таким чином ініціює роздуми читачів, дії, пов'язані з предметом публікації...» [5].

Тому після проведеної пошукової роботи та аналізу знайдених матеріалів було вирішено створити серію журналістських матеріалів, яких, на нашу думку, не вистачало в інформаційному просторі, а також таких, що розкривали б причинно-наслідкові зв'язки між подіями й демонстрували виявлення явища консолідації українців та діяльності громадських ініціатив під час повномасштабної війни.

ОПИС ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТУ

Робота над кваліфікаційним проєктом розпочалася з комунікації з науковою керівницею. На початковому етапі було визначено завдання, надалі здійснено огляд ЗМІ та вивчено теоретичну базу, що сприяло вибору оптимальних жанрових форм для реалізації цього проєкту. Після цього було окреслено план дій для створення практичної частини кваліфікаційної роботи — власного творчого доробку.

Проєкт складається з серії журналістських матеріалів, які розкривають різні сторони згуртованості, консолідації українців: громадські ініціативи (відслідковування за дотриманням законодавства щодо застосування української мови в публічному просторі, формування україноцентричного середовища, боротьба зі стереотипами та протидія російському впливу тощо), а також діяльність громадських організацій і благодійних фондів. Для розкриття цих аспектів було створено 4 матеріали у наступних жанрах: стаття, інтерв'ю, огляд та проблемний нарис. Вибір таких жанрових форм зумовлено такими причинами: через широке представлення в інформаційному просторі матеріалів на тему українського спротиву та ініціатив після 2022 року, доцільно було створити статтю, у якій би зміна українського суспільства була представлена у ширшому контексті відносин із Росією; у межах інтерв'ю ми поспілкувалися з очільницею громадської організації, що допомогло більш конкретизовано розкрити мету, наміри їхньої діяльності та їхні ініціативи; жанр проблемного нарису ми обрали для того, щоб виокремити зв'язки: чому такі конфлікти навколо мовного питання взагалі відбуваються, а також наголосити на тому, що саме навколо мови українці під час війни активно об'єднуються; жанр огляду було обрано для того, аби продемонструвати відмінності в підходах БФ у висвітленні власної діяльності й тому, як вони доносять аудиторії про важливість підтримки війська.

У статті, яка поділена на три змістовні блоки, розкривається тема російського інформаційного впливу. Для більш повного та об'ємного бачення ситуації після 2022 року неможливо було оминати попередні періоди: від здобуття незалежності в 1991 році до російського гібридного вторгнення у 2014 році та від початку гібридної війни до початку повномасштабної війни. Такий підхід до створення статті зумовлений тим, щоби продемонструвати системний характер російського інформаційного впливу, якому українці намагаються чинити найбільший опір після 2022 року. У межах статті ми поспілкувалися з президентом «Фундації Суспільність», медіаекспертом та доцентом кафедри соціальних комунікацій Київського національного університету імені Тараса Шевченка Тарасом Петрівом, ексурсоводкою і політологинею Віолеттою Дідук та дизайнером Олексієм Побережцем.

Інтерв'ю з Катериною Мусієнко підготовлене у вигляді інтерв'ю-монологу. Це було зроблено для того, щоб акцентувати більшу увагу на думках та позиціях героїні та забезпечити нерозривну структуру матеріалу, який не переривається запитаннями. Питання для інтерв'ювання були складені так, аби створити контекст для ґрунтовних та глибоких відповідей, що стосувалися одеського міфу, української мови і культури та діяльності громадської організації «Робимо вам нерви».

Огляд, що був створений на основі аналізу сторінок п'яти благодійних фондів у соціальних мережах, розкриває громадські ініціативи, що є платформами для об'єднання громадян в умовах повномасштабної війни з Росією. Подібні організації надають можливості ефективної фінансової допомоги армії і як наслідок — відчуття залученості до спільної справи й роботи на українську перемогу. У матеріалі було описано те, що кожен БФ є особливим у висвітленні своєї діяльності, а тому й націлені вони на різні аудиторії.

У проблемному нарисі розкривається питання «одеської мови» та протидії мовним стереотипам українців на тлі повномасштабного вторгнення РФ. Для

створення матеріалу ми поспілкувалися з мовним активістом Георгієм Цурканом, переселенкою з Донецька Аліною Зубовою та членкинею «Пласту» Веронікою Гуровою. На прикладі їхніх історій зображується становище української мови в Одесі та протидія найбільш поширеним стереотипам у місті.

Таким чином, тему консолідації українців та громадських ініціатив в умовах повномасштабної війни було розкрито завдяки фокусуванню уваги на окремих аспектах, що уособлюють приклади згуртованості українців. Різноманітність жанрів дозволила досягнути обрану тему з багатьох сторін та глибше зануритися в різні аспекти української згуртованості.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота передбачає реалізацію готової серії журналістських матеріалів, які розкривають насправді актуальну тему сьогодення — консолідації українців та громадських ініціатив задля спільного протистояння російському ворогу. У результаті було підготовлено чотири журналістські матеріали: стаття, інтерв'ю, проблемний нарис, огляд.

Задля написання статті була пророблена ґрунтовна робота з пошуку інформації та відбору найбільш показової для висвітлення ситуації із російським інформаційним впливом після 2022 року, який, що варто пам'ятати, має багаторічну традицію й провадився не одне десятиліття. У результаті була продемонстрована кардинальна зміна ставлення українського суспільства до Росії та російських ЗМІ, яку можна прослідкувати у проєктах, метою яких є протидія ворожому впливу.

На прикладі спілкування з Олексієм Побережцем було показано, як до російської дезінформації ставилися на початку вторгнення та як це змінилося на третій рік повномасштабної війни. Для написання статті вдалося поспілкуватися з президентом «Фундації Суспільність», доцентом кафедри соціальних комунікацій КНУ імені Тараса Шевченка та медіаекспертом Тарасом Петрівом, котрий має журналістський досвід у понад 25 років. Він прокоментував засадничі принципи роботи російської пропаганди та її вплив на українців з 1991 року і до 2022 року, відмітивши, що після 2022 року довіра до кремлівських ЗМІ разюче знизилася. Також була залучена екскурсоводка та політологиня Віолетта Дідук, котра проводить екскурсії та просвітницьку діяльність у соцмережах, які стосуються історії Одеси. Вона відмітила важливість переосмислення історії та історичних процесів, зокрема й в Одесі, задля мінімізації сучасних російських маніпуляцій.

Також було проведено інтерв'ю з засновницею ГО «Робимо вам нерви» Катериною Мусієнко, після чого отримана інформація була оформлена у вигляді

інтерв'ю-монологу (з поділом на тематичні блоки). Завдяки цьому інтерв'ю було розкрито питання діяльності проукраїнської організації РВН в Одесі та дії, що направлені на зменшення російського впливу у місті. Також у матеріалі окреслені питання україноцентричного середовища в Одесі та чому одесити гуртуються навколо ідеї українства, нашої культури та мови.

У межах огляду сторінок благодійних фондів у соцмережах було продемонстровані головні відмінності у висвітлюванні діяльності п'ятьма організаціями, котрі є платформами, де українці можуть ефективно вкладатися у боротьбу із ворогом. І на відміну від інших матеріалів в інфопросторі, які найчастіше направлені безпосередньо на ті чи інші дії конкретних БФ, у цьому огляді було показано, що волонтерські організації — різноманітні, а тому кожен здатен знайти собі ту, якій хочеться допомагати на постійній основі.

У проблемному нарисі була продемонстрована згуртованість українців у боротьбі зі стереотипами, що пов'язані з українською та російськими мовами, а також згадані організації, що впливають на проукраїнський розвиток Одеси. Люди, які виступали героями для нарису, розповідали про показові ситуації, що дозволяли ясніше продемонструвати стереотипи та упередження, як стосувалися мови.

Можемо підсумувати, що у межах серії журналістських матеріалів були досягнуті поставлені завдання та розкриті аспекти консолідації українців, громадських ініціатив, діяльності громадських організацій, благодійних фондів під час повномасштабного вторгнення РФ на територію України.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бондаренко М. Тисячі дронів та сотні автівок: як українські волонтери допомагають військовим наблизити перемогу. *Факти*. 10 грудня. 2023. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20231210-tysyachi-droniv-ta-sotni-aktivok-yak-ukrayinski-volontery-dopomagayut-vijskovym-nablyzhaty-peremogu/> (дата звернення: 15.03.2024).
2. В одеському торговому центрі душили мовного активіста (відео). *Одеське життя*. 11 лютого. 2024. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/news-uk/v-odeskomu-torgovomu-centri-dushili-movnogo-aktivista-video> (дата звернення: 12.03.2024).
3. Від пластунів до піонерів: як зароджувався і розвивається рух скаутів в Україні. *Одеське життя*. 12 квітня. 2024. URL: <https://odessa-life.od.ua/uk/article-uk/rukhskautiv-iak-tse-bulo-v-odesi> (дата звернення: 13.04.2024).
4. Гаврилюк І. Проблемний нарис у жанровій структурі українських медіа. *Журналістська освіта в Україні: світові професійні стандарти*: матеріали п'ятнадцятої Всеукраїнської науково-практичної конференції, 22-23 травня 2019 р. Суми. 2019. С. 56-59.
5. Гарачковська О. Жанрові особливості аналітичної журналістики у контексті становлення сучасного інформаційного простору. *Український інформаційний простір*. 2021. Вип. 2 (8). С. 146-154. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/245866> (дата звернення: 12.03.2024).
6. Голуб О. Медіакомпас: путівник професійного журналіста: практичний посібник. Київ: ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с.
7. Крикуненко І. Десятеро надійних помічників. До дня волонтера НВ представляє благодійні проекти, які роблять найпомітніший внесок у допомогу армії. *New Voice*. 5 грудня. 2022. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/10-blagodiynih-fondiv-ta-organizaciy-ukrajini-yaki-naybilshe-dopomagayut-armiji-pid-chas-viyni-50264780.html> (дата звернення: 15.03.2024).

8. Кучма розпочав рік Росії українською, завершив російською. Чого б це? *Українська правда*. 27 січня. 2003. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2003/01/27/2992547/> (дата звернення: 17.03.2024).

9. Михайлин І. Основи журналістики: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 496 с.

10. Нестеренко Р., Очеретяна М. Як працюють громадські ініціативи під час війни. *Українська правда*. 31 березня. 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/03/31/7395892/> (дата звернення 12.03.2024).

11. Оганезова А., Іщенко С. Повернути Одесі ідентичність — як проводить українізацію ГО «Робимо вам нерви» — сюжет. *5 канал*. 23 квітня. 2024. URL: <https://www.5.ua/suspilstvo/povernuty-odesi-identychnist-iaak-provodyt-ukrainizatsiiu-ho-robymo-vam-nervy-siuzhet-326548.html> (дата звернення: 24.04.2024).

12. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 31 груд. 2023 р. № 2704. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата звернення: 13.05.2024).

13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України: від 14 лип. 2021 р. № 1-р/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#n103> (дата звернення: 13.03.2024).

14. Робимо вам нерви: після загибелі дідуся від російської ракети одеситка перейшла на українську мову та прагне українізувати всю Одесу. *Думська*. 12 лютого. 2023. URL: <https://dumskaya.net/news/robimo-vam-nervi-pislya-zagibeli-didusya-vid-ros-172960/ua/> (дата звернення: 21.03.2024).

15. Спільноти воєнного часу. Дієві та вчасні: аналітичний звіт. Київ: Центр спільних дій, 2023. 44 с. URL: https://centreua.org/wp-content/uploads/2023/03/Spilnoty_Viy-nu-1.pdf (дата звернення: 16.03.2024).

16. Таксист відмовився говорити з клієнтами українською: чим закінчився мовний скандал у Києві. *BBC News Україна*. 27 жовтня. 2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ce7jlrye0ddo> (дата звернення: 12.03.2024).

17. Терещенко І., Ейгельсон І. Згуртованість і конфлікти. Що відбувається з людьми в часи війни та що з цим робити? *Дзеркало тижня*. 17 вересня. 2023. URL: <https://zn.ua/ukr/war/zhurtovanist-i-konflikti-shcho-vidbuvajetsja-z-ljudmi-v-chasi-vijni-ta-shcho-z-tsim-robiti.html> (дата звернення: 17.03.2024).

18. Фолькер В. Журналістика газет і журналів / пер. з нім. В. Климченко. Київ: Центр вільної преси, 2017. 377 с.

19. Шиканова А. «Малиш, ти хто?» У центрі Одеси вибухнув скандал через вивіски російською мовою. *РБК-Україна*. 13 лютого. 2024. URL: <https://www.rbc.ua/rus/stylar/malish-ti-hto-tsentri-odesi-vibuhnuv-skandal-1707816141.html> (дата звернення: 12.03.2024).

ДОДАТКИ

Додаток 1

Десятиліття російського впливу та згуртованість українців у боротьбі з ним

Коли перші російські ракети почали руйнувати міста по всіх регіонах нашої країни, українці почали усвідомлювати, ким насправді є росіяни. Та все ж зв'язок, який формувався не одне десятиліття, складно розірвати навіть ракетами. За нашим розвитком у майбутньому завжди стоїть те, ким ми були раніше. Саме досвід відносин з РФ після 1991 та 2014 років готував нас до нової фази екзистенційного конфлікту — повномасштабної війни. Та як українці протистоять цим викликам? Читайте у матеріалі...

Після здобуття незалежності

У 1991 році Україна отримала незалежність. Із цього часу ми могли самостійно відповідати за свою державу та її майбутнє. Чи ні? Радянський Союз не міг розчинитися у повітрі, немов кулька, адже залишилися люди, державні структури та військо, котрі продовжили своє життя вже під синьо-жовтим прапором. Росія всіляко намагалася зберегти цей вплив на нашу державу. Наприклад, 2003 рік був проголошений роком Росії в Україні. На церемонії відкриття цього року Леонід Кучма, як передає Українська правда, сказав: «З сьогоднішнього дня ініціатива у зміцненні україно-російської дружби належить українській стороні». У своїй промові він підкреслив: «Росія у сьогоднішніх реаліях зацікавлена в існуванні сильної держави Україна. Також Україна зацікавлена в тім, щоб Росія була міцна і стабільна».

На українців російський вплив найчастіше діяв м'яко та привабливо. Музика, гумор, кіно, блогерство: все було російською і для людей, які не мають ціннісних та політичних упереджень. Із розвитком інтернету українська та російська молодь об'єднувалася вже за допомогою соцмереж, зокрема й у

забороненому в 2017 році «ВКонтакте». Більш старше покоління спілкувалося між собою на ресурсі «Однокласники».

Подібні відносини з Росією робили з цієї держави не таку, що розстрілювала українців та відправляла у в'язниці наших митців, вчиняла злочини геноциду, провадила штучні Голодомори, а таку, з якою можна вести справи, мати тісні контакти і навіть розміщувати спільні військові бази на території Криму. Це створило підґрунтя для поступового захоплення населення в смисловому полі, щоб надалі вже розпочати окупацію нашої суверенної держави. Багатьом було просто складно повірити, що росіяни на це здатні, адже легше прислухатися до того, що говорять на їхніх телеканалах, котрі просували власну точку зору на всі події.

Тарас Петрів, президент «Фундації Суспільність», медіаексперт та доцент кафедри соціальних комунікацій Київського національного університету імені Тараса Шевченка, зазначив: *«Для впливу на світову аудиторію та українське суспільство росіяни застосовували і великі інформаційні холдинги, які прибрали до рук, і приватні медіа. Вони створювали і державні холдинги, і глобальні медіа, такі як Russia Today та інші. Від початку незалежності і практично до 2022 року вони змінювали форми впливу і деколи змінювали своїх ідеологів».* Медіаексперт вказав на те, що наш ворог за багато десятиліть уже навчився працювати з інформацією, коли ми лише тільки-но починали говорити про ідеологічне протистояння.

Російське гібридне вторгнення

І тут починається активніша боротьба проти російської пропагандистської машини. Українські військові та добровольці чинили збройний опір окупанту, а люди в тилу протидіяли ворогу в інформаційному полі. Та все ж, як підкреслив Тарас Петрів: *«2014 рік, на відміну від 22-го року, не міг нам показати повністю цих величезних загроз російської імперії. Більше того, ті, хто звик використовувати російські медіа, так і користувалися ними, тому що для них це було звично та зручно».*

Але все одно після 2014 року з'явився більший попит на те, аби розвіювати російськи фейки та пропаганду. Усі ми пам'ятаємо про «розіп'ятого мальчика» чи «ополченцов», коли «погані» українці намагалися утискати населення Донбасу, а люди більше не могли цього терпіти, а тому повстали для «народної» війни. «Громадянська війна», «київська хунта», «неонацисти»: цю термінологію росіяни просували не тільки на міжнародній арені, але і транслиували на українське населення. І українці в той період почали створювали проєкти для розвінчування російської брехні для нашої аудиторії: Антизомбі, Stopfake, Без брехні тощо.

З-поміж принципів, за якими працювала російська пропагандистська машина, можна виокремити постійне повторення брехні: один раз сказали «київська хунта», потім іще раз сказали «нелегітимний переворот», а наступного разу це вже не треба буде пояснювати, адже все і так зрозуміло. Себто наступна брехня постійно підкріплюється старою брехнею, через що виникає альтернативна реальність, в яку можна вірити, адже вона добре пропрацьована. Це впливає в те, що після 2022 року Росія цілком логічно для себе спробує захопити Україну, на їхню думку, власну провінцію, яка бунтує проти звичного устрою.

Повномасштабне вторгнення РФ

Перші тижні повномасштабного російського вторгнення були просякнуті величезною кількістю фейкової інформації. Реагуючи на неї, людина могла діяти нерационально та імпульсивно. У такий спосіб картина реальності змінювалася не тільки в інформаційному просторі, але й у дійсності. Наприклад, у 2022 році часто розповсюджували інформацію начебто від військових, де зазначалося, що вночі буде наступ зі сторони Білорусі. Або перед сакральними для росіян датами обіцяли або ядерний удар, або масований обстріл. Наміром поширення цієї інформації було розбалансування аудиторії, щоб населення вже своїми руками розхитувало ситуацію в країні.

І як наслідок такої постійної роботи росіян із інформацією, українці стали більш критично ставитися до новин та цікавитися медіаграмотністю. Олексій Побережець, дизайнер, який у квітні 2022 року проживав в Одесі, надсилав своїм друзям скриншот із текстом про начебто наступ зі сторони Білорусі та масштабну ракетну атаку. Він пригадав, чому це робив: *«Я думаю, що визначальну роль зіграла відсутність медіаграмотності, бо це був початок повномасштабки. І ще я тоді не розумів, що таке ПСО, і як його відрізнити. І думаю, також паніка й нерозуміння, що буде далі»*. Олексій розповів, що з часом став споживати інформацію з новин більш критично, він користується офіційними каналами та якісними українськими ЗМІ. У цьому йому допомогли такі проєкти як «Телебачення Торонто» та «Як не стати овочем».

Повномасштабне вторгнення Росії до України однозначно запевнило: вірити російським ЗМІ не можна. Тепер будь-що сказане на їхньому телебаченні сприймається як брехня. Згідно з опитуванням Київського міжнародного інституту соціології, яке проводили з 4 по 27 грудня 2022 року, лише 1% опитаних довіряли російським медіа, а висловлювали свою недовіру — 92%. Але в інституті зазначають, що проросійськи налаштовані громадяни рідше погоджуються брати участь в опитуваннях, а ті, хто беруть участь, схильні не висловлювати свою справжню позицію.

Та для протидії російському впливу залучаються не тільки медіа, але й, наприклад, блогери. У цьому ключі можна згадати канал Віталія Гордієнка на YouTube. Він записував відео про те, якою Україну зображували у російських фільмах та серіалах, як створювали образ нашої країни й народу так, щоби глядачі розуміли: Україна — молодший брат, за яким треба приглядати. Також Віталій створював відео, у яких на широку аудиторію розбирав висловлювання російських опозиціонерів та корисних путінському режиму блогерів. Варто відзначити, що разом із цим на каналі «Загін Кіноманів» випускаються відео і про українське кіно, які є головними. Документальний фільм про Володимира Івасюка зібрав 1 мільйон переглядів, робота про «Тіні забутих предків» — 1,2

мільйони переглядів, а фільм «Що приховує незалежність» — 2,2 мільйони переглядів.

Відзначив розвиток українського голосу, який закриває собою російський і створив власну картину світу, й співзасновник каналу «Історія без міфів» Владлен Мараєв. Канал має понад 800 тисяч підписників та розкриває історичні теми популярною мовою. Відео на цьому каналі стабільно збирають 100-300 тисяч переглядів.

У роботах «Історії без міфів» торкаються тем всесвітньої історії, але не менш важливе місце посідають і відео про українську історію та відносини з Росією: «Руйнуємо міфи та фейки російської пропаганди про Одесу», «Путінський міф про даровані Крим і Донбас», «Українці у військах СС: дивізія «Галичина» без героїзації та демонізації».

Одеська політологиня та екскурсоводка Віолетта Дідук відзначила, що для того, аби не піддаватися на сучасні маніпуляції росіян, важливо не розділяти історію на правильну або неправильну, а ставитися до неї критично: «Історична інформація обов'язково повинна періодично переглядатись і переосмислюватись. Сьогодні у програми моїх екскурсій додалися нові теми і маршрути, в яких я намагаюсь розповідати про тих людей, які раніше знаходились в тіні локальної історії, принаймні в екскурсійній сфері: це Іван і Юрій Липа, Луценко, Комаров, Ніна та Святослав Караванські».

Російська Федерація не полишає спроб захопити нашу країну — у її баченні нелегітимне формування — не тільки воєнними, але й інформаційними діями. І відчувши наш значний опір на полі бою, намагається прокрастися до нас із тилу. Вона провадить інформаційні операції, що направлені на підрив довіри до влади й ТЦК: «Майдан-3», «Ухиянт», «Нелегітимність Зеленського». Дійсно, в Україні є проблеми, що пов'язані з комунікацією влади з суспільством, та все ж дії Росії направлені на те, аби зробити із керівництва держави найбільших ворогів, більших, аніж сама Росія.

Тому залишається бути консолідованими та об'єднаними, не покладати рук у протидії РФ та поширювати правдиву інформацію, що базується на фактах, а не на емоціях. Тільки так можна буде витримати цей виклик та не шезнути як держава.

Микита Кишиневський

Додаток 2

Катерина Мусієнко: «Наше завдання не писати скарги, а досягти змін...»

У листопаді 2022 року Катерина Мусієнко започаткувала громадську організацію «Робимо вам нерви». За цей час РВН став активним осередком української культури та мови в Одесі. Головною метою організації є відновлення української самобутності в місті, а наразі дії ГО спрямовані на те, щоб досягти дотримання мовного законодавства, насамперед у сфері обслуговування. Про образ Одеси, трансформацію міста, ставлення до російських наративів та громадську організацію «Робимо вам нерви» нам і розказала пані Катерина.

Одеський міт

Сьогодні я бачу, що Одеса — це місто сильних людей, воно породжує лідерів. І ми можемо подивитися, що багато діячів УНР були народжені саме в Одесі, і взагалі, якщо зануритися в історію міста, то тут народжені навіть ідеологи українського націоналізму, такі як Юрій Липа.

Також багато українських діячів надихалися Одесою, а Тарас Шевченко хотів сюди переїхати, ось він — новий одеський міт. І все це має поширюватися, аби замість того ж бюсту Пушкіна поставити Лесю Українку, яка прожила тут 17 років. Насправді коли говорять, що в Одесі треба перейменувати 2000 вулиць, і де ми візьмемо стільки українських діячів, то ця фраза мене просто вбиває. Ці люди взагалі не знають, скільки ми маємо українських діячів, про які РВН пише вже півтора роки по два рази на тиждень, і все одно ми ніколи не вичерпуємо кількість цих постатей.

Занурившись в усе це, треба створити український міт в Одесі, і я вважаю, що він має бути створений за рахунок сфери бізнесу, як він створений, наприклад, у Львові. Давайте відкриємо ту ж книгарню Юхима Фесенка і назавжди закарбуємо його ім'я в історії Одеси. Або назвемо на його честь

школу, бо він вчився на Пушкінській. Такі кроки і будуть частково вже частиною цього міту. Його треба розробляти дуже професійно, і взагалі мені здається, що ідею нової української міфології має займатися якась політична партія. Це могла б бути така класна кампанія, в яку ця партія закохає одеситів, щоби кожен одесит асоціював себе з цією українською Одесою і прагнули її розвитку. Ось тоді ми дійсно матимемо зміни.

А російський одеський міт був створений абсолютно штучно. Це, зокрема, «кримінальна Одеса», «Маріна, у нас ще є тюлька?», Привоз, одеська мова, Пушкін та багато іншого. Вся ця історія була створена для того, щоб виростити електорат, який буде максимально закоханий в цей романтизований образ Одеси, і захоче його зберегти. Ми, наприклад, зараз бачимо: коли хтось знімає відео про Одесу українською, то є безліч коментарів на кшталт: «Ви не можете говорити про Одесу українською» або «Тут всі говорять російською».

У когось таке бачення навіть не політизоване, тобто люди захоплюються вигаданим образом міста. І я буду відвертою: раніше я і сама була такої ж думки, у мене був цей «одеський шовінізм» у своїй класичній манері. Та коли почалася «повномасштабка», у мене спали ці окуляри, і я подивилася на Одесу іншими очима. І дізналася, наприклад, що герой одеських історій Мішка Япончик помер у боротьбі з армією Української Народної Республіки.

Сприйняття російських наративів

Нещодавно у Зої Казанжи вийшов ґрунтовний матеріал про наше місто. І там суть полягає в тому, що одесити змінили ставлення до Одеси, України, культури та мови. І вже більше половини людей розуміє, що таке російський інфопростір, і що його треба ретельно фільтрувати. Я радію тому, що люди нарешті розуміють, що все, що написано російською мовою, треба три рази перевіряти. Я бачу, що зараз активізувалися москальські боти, яких мільйони, як говорила Ярослава Вітко-Присяжнюк (Представниця Уповноваженого із захисту державної мови на півдні — ред.) на останній нашій панельній дискусії. Вони вже навчилися якісніше перекладати свої повідомлення на українську

мову. Уже немає «пекельних борошен». І тому чим більшим є прогрес у нас, тим сильнішими є інструменти у ворога.

Мені імponує, як сказав Сергій Гуцелюк (голова філії Українського інституту національної пам'яті в Одесі — ред.), що Одеса теж була окупована, просто вона була окупована не російськими військами, а російською культурою. І набагато більше, ніж деякі міста України. Тому що тут розвивалася російська мова, наче вона рідна. Тут втиралися всі класичні російські ідеологеми, які поширюють поняття русского міра. Їхні письменники, поети, знову ж таки, той самий Пушкін, який давно вже вийшов за межі поняття культурного діяча. Він є частиною російського міту про «велику» культуру та «могутню» імперію.

Тому тут має вриватися із потужними силами українська пропаганда. Але я бачу, що нам дуже багато що працювати в цьому напрямку. Особливо в Одесі.

«Робимо вам нерви»

«Робимо вам нерви» — це та ідея, яка завжди витала в повітрі, і зараз настав її час. Це, можливо, дещо недоокреслений, але дуже яскравий і, можна сказати, в міру провокативний згусток, який має дуже величезну силу для зрушень. І я вважаю: якщо всі наші сили спрямовувати у правильному руслі, то це буде нове покоління патріотичних активістів в Одесі, які здатні дійти до важливих змін. Тому що зараз у нас є активісти, вони молодці, вони класні, але їх насправді одиниці. Цей рух має бути набагато більшим, масштабнішим і більш однозначним. І активіст має бути однозначним. Нам в Одесі не вистачає саме таких людей.

І я вважаю, що РВН це і є таке зібрання громадських діячів, яких ми будемо виховувати та направляти. Ці люди будуть ширитися різними напрямками. Члени та членкині РВН йдуть в ЗМІ, у нас багато майбутніх журналістів, які вже матимуть ці ідеї, які вже розуміють, для чого вони йдуть в цей напрямок. Це люди, які матимуть власні бізнеси, це люди, які

диктуватимуть свої умови, вони показуватимуть, що таке справжній патріотичний класний бізнес.

Чи це ідея, час якої настав? Так, він вже давним-давно настав. Я дуже рада, що в мені запалилася ось ця іскра для того, щоб цю ідею реалізувати. Це важко поки що передбачати, але я готова до будь-яких змін в організації. Я впевнена, що яку б форму не прийняла ця ідея, вона житиме.

Колись Ярослава Вітко-Присяжник сказала, що Одесі потрібно 10 років, аби перейти на українську, це було два роки тому. У нас залишилося 8. Та я не хочу розкидатися числами, тому що це важко передбачити. Невідомо, коли ми зможемо провести наступні вибори, коли ми зможемо змінити нашу владу. І я думаю, що для таких змін потрібні покоління, і ми маємо бути реалістами, адже не це робиться легко.

У минулому українці переходили на російську мову не просто так, це був активний тиск влади і з певного часу й суспільства: «Не говори українською, говори російською, ти ж інтелігентна людина». Не можна ігнорувати і геноциди та знищення нашого народу: і це не тільки Голодомори, але ще й Друга світова війна, а потім і репресії. Але ж ми не будемо займатися геноцидом.

Нам треба дивитися ворогу у вічі та розуміти його масштаби. Тому я й говорю, що мають змінитися покоління. Зараз я бачу своїх однолітків, які говорять з дітьми російською. Тобто наступне покоління знову ж таки буде гібридне, як я, котра була вирощена російською мовою і потім перейшла на українську свідомо. Але все моє дитинство, все, що в мене пов'язано з ним, якісь приказки, прислів'я, фразеологізми — це все було російською. І тому для того, аби українці спілкувалися українською, на державному рівні мають бути впроваджені конкретні кроки, розроблені на десятки років.

На загальних зборах в організації я презентувала нашу стратегію на найближчі роки. Я хочу, щоб РВН був осередком активних патріотів, які об'єднуються заради того, аби диктувати свої умови того, як має змінюватися місто. Тобто це не буде пов'язано тільки з мовним питанням або з дотриманням

мовного законодавства. Публічний простір має бути українською мовою — це має бути забезпечено законодавством. І це є нашим першим кроком. Ми заявили про себе. Ми збираємо навколо себе величезну мережу однодумців. Ці люди можуть бути як членами громадської організації, так і прихильниками, які слідкують за її діяльністю.

І що більше в РВН підписників, що більше людей знає про РВН, тим більше змінюється місто. Тому що люди перемкнулися з одного на інше. У цьому я бачу величезну місію РВН — відновлювати українську самобутність та ідентичність.

Хтось в 10-му поколінні поляк, а я в 10-му поколінні одеситка, а десь там і болгарська кров з'явилась. Тобто люди в Одесі бояться себе називати українцями. Не те, що бояться, це просто не класно. Я хочу це зруйнувати. Що значить: «Я гагауз на 50%», а на інші 50%? А не знаю. «Не знаю» у нас в Одесі означає «українець». І це перше, що я хочу змінити протягом всієї нашої діяльності.

РВН, на мою думку, це довготривалий проєкт. Може змінюватися його форма, назва, учасники, все, що завгодно. Але цей осередок завжди має, на мою думку, кипіти та розвиватися. Це насамперед небайдужа молодь, яка готова до змін та руху вперед. І наразі головне завдання — досягти дотримання мовного законодавства.

Україноцентричний простір в Одесі

Я думаю, що у нас у місті є замкнене коло. Люди начебто і розуміють, що треба спілкуватися українською мовою, а приходять у магазин, кав'ярню або ресторан, а там їх обслуговують російською. Вдома не говорять українською, тому що ж «усі говорять російською, мені якось незручно». Наше завдання розірвати цей порочний цикл.

Далі ми маємо створити україноцентричний міський простір. У нас не повинно бути нейтральних італійських, лінолеумних, цвяхових вулиць. Одеса

повинна бути таким містом, де ми вшановуємо своїх героїв, де ми вшановуємо свої визвольні змагання, де ми знаємо про те, хто ми такі. А ми не маємо цього.

І після того, як ми це змінимо, я сподіваюся, що буде набагато легше змінити і мову спілкування в Одесі на українську. Тому що це є комплексна робота. Звичайно, все це не робиться за рік-за два. Зараз РВН півтора роки. І я скажу так: вчуся я, вчиться громадська організація. І з кожним місяцем я бачу, як наші дії стають більш масштабними, вагомими, як наш вплив збільшується. І я впевнена, що за п'ять років ми вже говоритимемо зовсім про інші плани, які будуть більш конкретними та чіткими. Бо всі, хто прийшли в РВН, на здивування багатьох наших партнерів, на здивування багатьох моїх колег, особистих друзів, це люди, які ніколи не мали ніякого стосунку ні до політики, ні до громадської діяльності. І вони не мають жодної фінансової зацікавленості. У цьому є наша сила. Тому що ми діємо тільки в інтересах своїх ідей. Я хочу, щоб РВН було саме таким місцем. Щоб це не було місце, де ми працюємо, аби тільки виграти грант, а якщо не виграли, то все, проєкт зупиняється. Сьогодні я бачу, що РВН — це один з найактивніших патріотичних осередків Одеси. І так має бути й надалі.

Одна з основних цілей на цей рік, аби Одеська область вийшла на перше місце по кількості скарг до мовного уповноваженого. І при цьому ми не хочемо покривати це питання тільки за рахунок нашої організації. Адже наше завдання не написати скарги, а досягти змін.

А взагалі я вважаю, що РВН — це тільки перший проєкт, що стосується змін публічного простору в Одесі та дотримання мовного законодавства. Я сподіваюся, що ми взагалі його закриємо до кінця 2024 року, тому що ми вирішимо всі питання щодо мовного контексту, і далі у нас просто не буде роботи. А після — ми працюватимемо над створенням нового одеського міту.

Микита Кишиневський

Додаток 3

Мова, що гуртує: як в Одесі протистоять стереотипам

Для багатьох українців мова стала ментальною зброєю та щитом від Росії та «руського мира». Після повномасштабного вторгнення відбулося пробудження національної свідомості, у тому числі й в Одесі. Та все ж і понині залишаються упередження щодо української мови, а подекуди це виливається у конфлікти та навіть сутички. Які стереотипи нам іще потрібно подолати, чому це так важко дається, і хто є тими людьми, які захищають своє право на україномовне середовище?

Один із одеських ТРЦ, лютий 2024 року. Хлопець заходить у магазин, на дверях якого режим роботи написаний російською мовою. Він звертає увагу продавця на порушення мовного законодавства. У відповідь — агресія, провокативні висловлювання, виклик охорони та спроба навіть задушити хлопця, який запитав, чому порушується закон України.

Ця ситуація є однією з найбільш гострих, але точно не єдиною. Час від часу у медіа з'являються новини з різних міст України про «мовні скандали» у ресторанах, кав'ярнях, готелях, службах таксі або й у закладах освіти. Саме такі ситуації й викривають цю точку непорозуміння між людьми. І ми повинні розуміти, що не все виходить у публічний простір. Адже щось трапляється на вулиці, де ніхто не фіксує це на камеру, щось у спільних чатах, щось у родині.

Георгій Цуркан, який і був тим хлопцем, який звернув увагу на порушення закону, є мовним інспектором в громадській організації «Робимо вам нерви». Чому йому важливо не мовчати? Тому що він вважає це обов'язком кожного громадянина України — бути свідомими й не закривати очі на правопорушення. Інакше, як каже Гриць, навіщо нам така країна?

Одеська мова виступає таким собі незалежним утворенням, яке, за словами її «носіїв», не є російською, а лише сумішшю мов різних етносів, що тут проживали. Тому це відкриває шлях до того, аби розірвати зв'язок між

російською мовою та Росією, начебто «ця мова не належить Росії, росіянам, Путіну» тощо. Сама ж РФ вустами офіційних осіб та літерами стратегічних документів заявляє, що будь-хто, хто говорить російською є частиною «русского міра». Наприклад, у дослідженні MZ Hub та Українського інституту згадується інтерв'ю виконавчого директора фонду «Русский мир» Володимира Кочина: *«Просування російської мови — це багатозарова задача, ці гроші підуть не до нас. Якби ми засвоїли такі кошти — у нас повсюди вже був би російський прапор»*.

Після повномасштабного вторгнення РФ з'явився популярний вислів: «Одесити заснули 23 лютого, а прокинулися 24 лютого». І дійсно: багато одеситів — хто емоційно, хто свідомо — перейшли на українську мову. Деякі хотіли відмежуватися від усього російського, деякі відчували в цьому свою спорідненість із Україною та українською культурою, що надавало сил. За даними Уповноваженого із захисту державної мови, за 2022 рік надійшло 2846 скарг стосовно порушень мовного законодавства. А минулого року — 3692 звернень, і це найбільша кількість скарг за весь час функціонування інституту Уповноваженого. Це демонструє, що люди дійсно використовують такий інструмент, аби через закон впливати на поступове зменшення присутності російської мови в публічному просторі.

Одеська мова поєднується також і з іншим стереотипом: в Одесі спілкуються виключно російською, а якщо ти говориш українською, то тебе перепитують, чи ти випадково не зі Львова. Адже тільки «понаєхавшиє» не знають одеської мови, а тому й ставлення до них повинно бути виключно як до гостей і підкреслено — не-місцевих, а не співгромадян. Таке ставлення (азначимо, що не тільки в Одесі) стало настільки відомим, що гурт Мері у 2016 році навіть випустив пісню «Я з України» з відповідним текстом: «Коли я кажу “привіт”, мене питають: “Ти со Львова?”».

Повномасштабна війна по-справжньому показала, що для українців кожне місто може стати другим домом. Та все ж і досі зустрічаються випадки, коли

одесити не вірять, що україномовна людина народилася не у Львові чи Житомирі, а, наприклад, в Донецьку, Харкові чи Одесі. Аліна Зубова переїхала в Одесу з окупованого Донецька у серпні 2020 року, аби вступити на факультет міжнародних відносин в ОНУ імені І. І. Мечникова. Вона неодноразово зустрічалася зі згаданим стереотипом. *«Я замовила таксі з вокзалу, бо приїхала з однієї лідерської програми. Таксист приїхав та чує, що я говорю українською. Я йому подякувала, що перейшов на українську, а він одразу запитав “а надовго ви до нас?”. Я тоді сказала, що вчусь тут і живу. “Але ж ви не звідси?” Я сказала, що живу тут близько 3,5 років, але сама не з Одеси. І тут найцікавіше:*

— А звідки ви?

— З Донецька».

Аліна зізнається, що вона отримує найбільше задоволення, коли хтось їй каже, що тут не говорять українською, тому їдьте до себе на «западную», а вона відповідає, що зі Сходу.

Але хіба це так? Хіба в Одесі (як і в усіх інших містах України) «споконвічно» говорили російською? Варто лишень згадати, що на початку 20 століття в Одесі був потужний український рух. Наприклад, можна згадати проукраїнського міського голову Павла Зеленого, який виступав за захист та розвиток нашої мови, хотів започаткувати першу україномовну одеську газету «Новина» та став одним із співзасновників першої Просвіти на Півдні України. Тут жили ідеолог українського націоналізму, філософ та письменник, лікар Юрій Липа та його батько Іван Липа. А Ніна Строката та Святослав Караванський, за розповідями доньки подруги Ніни, приймали у себе на квартирі в Одесі відомих дисидентів Василя Стуса, В'ячеслава Чорновола та багатьох інших.

Сьогодні ж в Одесі діє не одна проукраїнська організація, а кількість окремих проєктів годі й порахувати. Зокрема у 2022 році в місті відкрилася українська скаутська організація «Пласт». Метою цієї волонтерської організації

є сприяння вихованню патріотичної молоді. За словами членкині «Пласт» Вероніки Гурової, аби вступити в організацію однією з головних умов є вільне володіння та використання української мови. *«У Пласті ми вивчаємо історію України, зокрема й міста, в якому ведемо свою діяльність, а один із способів протистояння російським мітам — є розповсюдження справжньої історії міста та популяризації української мови і культури, чим ми активно і займаємося».*

Коли телеведуча Наталя Мосейчук у програмі «Право на владу» сказала, що «мову на хліб не намажеш», вона мала на увазі, що питання мови — геть не важливе, що «яка різниця», якою мовою говорити, адже все одно це не впливає на якість життя. Але тут вона не врахувала більш глибокий контекст цієї фрази, адже дійсно: колись — і не так давно — українці не мали що їсти та помирали з голоду від рук Росії. Вони дійсно не могли «намазати» мову на хліб, а от російську — легко. Тому що саме перехід на російську, саме співпраця з росіянами могла забезпечити більш-менш спокійне життя в Україні, особливо у часи Голодоморів.

Зараз, звісно, це не має настільки буквального відношення до дійсності, але геноцид українського народу вчиняли саме за те, що ми не бажали добровільно переходити на мову — не тільки в значенні спілкування — імперії. Нас залякували, репресували та вбивали, робили все, аби наступні покоління навіть і не подумали сказати слово українською. А тепер згадайте історію з ТРЦ. За прохання пояснити, чому інформація надається не українською, хлопця принижували та навіть душили.

В інтерв'ю для «Українер Q» українська публіцистка та письменниця Оксана Забужко висловила таку думку: *«Рано чи пізно приходить усвідомлення, що ти народилася в російськомовній родині, тому що колись із твоїми дідами чи прадідами зробили щось погане. Може, навіть не з дідами й прадідами, а з батьками. Це не просто “так історично склалося й не говоримо про це”. А чому не говорити? Бо це болить. А усвідомити, що зробили щось погане і я маю*

шанс і нагоду це виправити, пройти через ретроспективу оцього болю й сорому — це виклик і випробування для кожної людини».

І саме цей виклик прийняли українці, що згуртувалися навколо рідної, насправді рідної мови. Адже мова — це не просто набір звуків, якими ми обмінюємося, це ментальний щит та зброя проти імперських зазіхань. Одеська мова, як приклад інфантильності, повинна відійти в історію, адже коли починається війна, нація повинна дорослішати. А запитання «Ти зі Львова?», на превеликий жаль усіх, хто хоче розділити нашу державу, повинне зникнути зі словників. Попереду довга і запекла боротьба, але завдяки об'єднаності навколо національної ідеї, зокрема й мови, ми з гідністю пройдемо всі випробування.

Микита Кишиневський

Додаток 4

Кожен знайде своє: діяльність благодійних фондів у соцмережах

Благодійні фонди, що націлені на допомогу армії, стали простором, де людина може якнайкраще акумулювати свої гроші. БФ мають напрацьовану структуру, визначений алгоритм дій та свої постійні аудиторії. Ми розглянули сторінки п'ятьох організацій, які мають різне наповнення й покривають різні потреби своїх підписників. Яким чином БФ презентують себе в соцмережах? На яких людей направлені ці фонди? Та яким чином заохочують громадян доєднуватися?

«Коло». Цей благодійний фонд представляє себе як фонд оперативної допомоги для армії: «Ми концентруємось на середніх партіях, які не цікаві великим фондам і не під силу окремим волонтерам». Його створили айтівці та диджитал-експерти. Тобто це ті люди, які слідкують за трендами в копірайті, дизайні та технологіях. Це видно у креативній та лаконічній взаємодії з аудиторією: дописи мають приємний дизайн, регулярно проводяться розіграші, а для збереження анонімності наших військових замість їхніх облич ставлять котиків. Фонд націлений на більш молодшу аудиторію, яка любить грати в комп'ютерні ігри, збирати конструктор Lego та слухати подкасти про розвиток технологій. По суті, засновники та команда фонду спілкуються зі своєю аудиторією на рівних, вони розуміють запити людей та намагаються вести свої соцмережі, орієнтуючись на це.

Стиль комунікації стриманий, але приємний та легкий. Фонд практично не нагадує про важливість підтримки армії, як це, наприклад, робить «Корпорація монстрів». Натомість людей мотивують робити донати в інший спосіб. Це відбувається за рахунок згаданих розіграшів, де призами стають лоти, які аудиторія точно хотіла б мати: ігрові приставки, футболка з підписом Мессі, бездротові навушники тощо. Також розігрують цифрові подарунки за визначену суму донату. Наприклад, на 14 лютого «Коло» запустило акцію «Купідрон»: за

100 гривень їхні дизайнери створять унікальну листівку для тих, хто задонатить. Військові отримують дрони, а підписники — гарні враження та бажання долучатися до інших зборів від фонду.

Завдяки цьому фонд робить донати чимось легким і ненав'язливим, немов комп'ютерна гра. Це дозволяє якнайкраще залучати молоду аудиторію і привчати її до щоденної підтримки зборів.

«Зграя». Це громадська організація, яка допомагає війську та населенню. Організація активно працювала у 2014-2015 роках, але потім призупинила свою діяльність на деякий час. Із повномасштабним вторгненням вони поновили свою роботу: «Ніхто не згадає, де і коли бере початок Зграя. Вона була завше. Задля спільної справи допомоги країні ми знову кличемо своїх!» Найважливіше, що вони спілкуються зі своїми підписниками, як зі своїми друзями та однодумцями. В описах до публікацій можна помітити, що однією з важливих для них цілей є «побудова сталого ком'юніті».

У соцмережах показують не тільки те, як передають щось військовим, але й те, як працюють у команді. Команда — це люди, які давно знайомі між собою та мають спільні цінності та погляди. Співзасновниця «Зграї» Євгенія Таліновська в коментарі для «Ukrainer» розказала, що «активне ядро» організації це 30-40 людей, а волонтерів, що регулярно допомагають, приблизно три тисячі.

Задля більшої залученості людей їм пропонують створювати допоможні збори для підтримки «Зграї». Окремий користувач може створити власний збір, ціль якого буде лише частинкою основного, а після його закриття вся сума передається як донат волонтерам.

Тому комунікацію з підписниками можна назвати дружньою. Пости викладаються практично кожного дня, завдяки чому зберігається постійний зв'язок і про «Зграю» не забувають.

«Повернись живим». Найбільш витриманий та лаконічний стиль ведення соцмереж з-поміж усіх проаналізованих фондів. У цьому і є характерна

особливість «Повернись живим»: послідовна та постійна робота. Задля закриття зборів фонд співпрацює із багатьма бізнесами та лідерами думок. Це різноманітні мережі магазинів, АЗС, банки, ІТ-сфери, YouTube-блогери, стендап-коміки, співаки тощо. Таким чином ПЖ покриває великий сегмент людей, які об'єднані бажанням допомагати армії.

Окремо фонд практично не нагадує про те, чому важливо донатити і допомагати армії. Натомість у соцмережах підіймають теми єдності, згуртованості й того, що необхідно продовжувати боротьбу. Тобто акцент робиться не на самій допомозі, а на почутті залученості до великої справи й того, що докладатися до перемоги треба кожного дня.

Благодійний фонд Сергія Притули. У соцмережах можна прослідкувати присутність великого розмаїття регулярних дописів, зокрема оголошення про збори, звіти, подяки партнерам, інформація про військові навчання та тренінги, лекції або розіграші. Через таку кількість напрямів, яку БФ висвітлює у себе на сторінках, можна охопити більшу кількість людей. Та на відміну від «Повернись живим», загальне візульне наповнення фонду Сергія Притули виглядає неструктурованим: на сторінці в Інстаграмі відсутні заголовки та уніфікований дизайн для публікацій. Це особливо помітно, коли БФ публікує фотографії з військовими без жодних підписів на першій картинці.

Також можна побачити відмінності між дописами, над якими працювали довго, і такими, що публікувалися ситуативно і схожі на невеликі репортажі: прийшла допомога від фонду військовим, відео самого Притули. До слова, саме Притула і є обличчям фонду. Особиста довіра або навпаки недовіра до нього можуть впливати на те, чи вибере конкретна людина для пожертвувань цей фонд.

БФ не висвітлює на своїх сторінках так звані креативні збори. Натомість фонд апелює до авторитетів та лідерів думок: залучає для співпраці спортсменів, співаків або блогерів. Серед тих, хто допомагає фонду, є Олександр Усик, Телебачення Торонто, Сергій Стерненко та інші.

«Корпорація монстрів». Цей фонд засновано в Одесі Катериною Ножевніковою у 2017 році, хоча, як зазначається в них на сайті, роботу почали в 2014 році після початку російського вторгнення. Наповнення їхніх сторінок на Facebook та в Instagram відрізняється від усіх проаналізованих фондів. Там можна спостерігати дописи, які є достатньо емоційними. У таких постах може не йтися конкретно про роботу БФ, натомість в них проявляється громадянська позиція фонду. Наприклад, показують мітинги під одеською мерією із закликом «Ні безглуздом тендерам», або пишуть щемкий текст після російських обстрілів Одеси, або публікують виступ капелана, який звертається до депутатів Львівської міської ради, аби ті більше виділяли коштів на Сили оборони. Такі пости найбільше викликають відгуку у людей, що видно за кількістю коментарів та лайків.

Часто засновниця викладає свої листування із військовими, які пишуть про свої потреби. Завдяки таким скринам люди можуть зрозуміти, наскільки потрібні військовим ті чи інші речі, які можуть врятувати життя. Одним із провідних закликів для того, аби люди донатили, у Корпорації монстрів є такий: «Якщо ви не хочете жити так само, коли вулицями вашого міста чи селища ходять “визволителі”, підтримуйте ЗСУ!» Час від часу фонд відповідає людям у коментарях, зазвичай це відбувається, коли користувачі пишуть те, із чим у Корпорації монстрів не згодні.

Наприклад, користувач Інстаграму із ніком *olyalelyadem* пише: «Потрібно хоча б вірити у перемогу, у країну, в себе. І це вже буде не мало», — на що БФ відповів: «На жаль, тільки з одною вірою ми не зможемо перемогти. Бо нашим захисникам потрібні речі, які допомагають боронити нас від ворога: дрони, зброя, авто та інше».

Отож, ми можемо побачити, що всі розглянуті організації мають різне наповнення сторінок, характер спілкування з аудиторією та власні акценти. Тому в українців є широкий вибір, який фонд найбільше відповідає їхнім

уподобанням. І таким чином ці організації стають місцем, де кожен може відчувати себе залученим до великої справи, — нашої спільної перемоги.

Микита Кишиневський